

Motstanden i Eiker 1940-45 og frigjøringsdagen

Noen datoer har vært viktigere å minnes enn andre. Det gjelder ikke minst 8. mai, frigjøringsdagen, da verdenskrigen her hjemme endelig var slutt.¹ Da minnes pionerernes innsats i Norge og utenfor landets grenser. Det gjelder motstandskjemperne, det gjelder sjøfolkene og de det gikk verst utover, jødene, - i det hele tatt motstandskampen - slik at denne store dagen faktisk til slutt kom.

Før vi går nærmere inn på dem som gikk i spissen i denne kampen i Nedre Eiker, må vi først se nærmere på den omgjøringen av frigjøringsdagen som har skjedd. I de siste årene har Forsvaret omgjort denne dagen til veterandagen. Det skaper inntrykk av at motstandskampen bare var et uttrykk for Forsvarets innsats mot en fiende som kom utenfra og okkuperte oss. Men hva var realiteten? Forsvaret ble raskt utradert i 1940 og ble bare i liten grad bygd opp i eksil under alliert kommando. Senere var det visse tilløp med Milorg mot slutten av krigen. Offiserskorpset spilte i det hele tatt en ytterst marginal rolle. Motstandskampen var stort sett drevet fram av sivilister, med andre perspektiver enn offiserer som hadde underskrevet æresord til tyskerne om å avstå fra motstand. De så seg som deltakere i samfunnets kamp for frihet. For svært mange av dem framsto motstandskampen som *en* fase i den lange kampen for folkestyre og demokrati, med lange røtter bakover i norsk historie.

Okkupasjonen var nemlig ikke bare fremmedstyre. Den var nazisme. Nazistaten var en helt ny måte å organisere samfunnet på. Den "nye tid" kom med maktmidler "ohne Gesetze" - altså uten hensyn til rettsregler - for å knuse all opposisjon, med tvang, terror, tortur, ensretting og rasistisk utryddelse, alt for å sikre makten. Det hadde likhet med metoder makthaverne hadde brukt i riktig gamle dager, en fortid som nazistene romantiserte. Nazismen avvirket de rettighetene som nordmenn hadde tilkjempet seg i moderne tid. Fagforeninger ble forbudt, valg og politiske organisasjoner og partier, idrettslag, religiøse organisasjoner, radiolytting, ja til og med dans på lokalet ble forbudt.

Vi ser altså at motstandskampen med alle sine lyter, indre uenigheter og spenninger, ikke bare var rettet mot angrepet mot Norge utenfra, men var et ledd i den lange kampen for demokrati, likhet og rettferdighet, en kamp som slett ikke er slutt og som heller ikke kan bli slutt så lenge det finnes undertrykking, urettferdighet og ufrihet.

Denne sammenhengen må ikke glemmes hvis frigjøringsdagen skal beholde innholdet på lang sikt. Det er ikke freden i seg selv, men at de 10.000 falne og de 65 millionene ofrene ute 1939-1945 ikke var forgjeves. Det er lærdommene om hva nazismen var, som forbinder krigens ofre med vår avsky mot den selverklærte nazisten Anders Behring Breivik, som med kaldt blod myrdet 77 mennesker i 2011, hans forløpere i "Nasjonal Ungdomsfylking", som kastet bomber mot 1. mai tog og bokhandlere på 1970- og 80-tallet, medlemmer av "Norges Germanske Armé" som sto bak Hadelands-drapene i 1981, de to nynazistene som myrdet Benjamin Hermansen i 2001 og "Den nordiske motstandsbevegelsen", som politiet gang på gang lar marsjere gatene, mens de arresterer dem som protesterer. Mange har vel ennå vond smak i munnen over nazibesøket på Varlo grendehus i Hokksund 24. juli 1995. Vi snakker om en lang linje av vold og terror i norsk historie. Med unntak av krigen, har kampen for demokrati alltid vært fredelig. Det er bare de høyreekstreme som har vært terrorister i etterkrigens Norge, som de var det under krigen.

Hvorfor ikke bare la dem marsjere i ro og fred? Dette fører oss rett over på liknende

---

¹Artikkelen er basert på et foredrag i Nedre Eiker kirke på frigjøringsdagen 8. mai 2018. Undertegnede har bakgrunn som dr. philos fra UiO 1995, med doktoravhandlingen *Wollweberorganisasjonen i Norge* og statsstipendiat fram til 2017. Senere bøker som *Nødvendig innsats*, 1997, og *Fiendebilde Wollweber*, 2001, handler om Osvald-gruppas krigshistorie og om overvåkingen av sabotørene etter Andre verdenskrig. I 2015 kom i samarbeid med Inge Bjørnar Eriksen boka *Sabotører i vest*, som handler om sabotasjen på Vestlandet. Denne artikkelen er basert på en mengde muntlige og skriftlige kilder som er samlet under disse arbeidene og seinere. For ytterligere innsyn og nedlasting av arbeider, se larsborgersrud.no. Henvendelser med kommentarer til artikkelen kan formidles til forfatteren med lars.borgersrud@online.no

spørsmål som mange stilte seg under krigen 1940-45. Svaret var ikke opplagt. Det var knyttet til oppfatninger av moral og solidaritet og hva man hadde å tape i samfunnet. Svaret kunne få ekstreme følger; forskjellen på liv og død for en selv og ens kjære. Vi skal se litt på ulike syn på dette og hva det førte til her i distriktet.

Motstand

Sabotasjelederen Asbjørn Sunde skrev at han følte seg som ei lus da han så hvordan fabrikkene gikk for fulle muggen for tyskerne, at tusenvis gikk inn i den nazistiske Arbeidstjenesten og at letturte ungdommer trodde på løfter om at de skulle få bondegårder i Ukraina, hvis de lot seg rekruttere til tyske faner. Mange tenkte som han at man måtte gjøre noe, at også folk her hjemme måtte ta sin del, selv om det ville koste.

Få så det slik i 1940-41 da tyskerne seiret på alle fronter. Men fra 1942 av og særlig fra 1943 våknet frihetsfølelsen for fullt og skapte en mangefasettert motstandsbevegelse som besto av utallige initiativ, som små bekker om våren; umulig å kontrollere. Og det fantes de som ville kontrollere, som den såkalte "Kretsen" av høyborgerlige direktører og embetsmenn i Oslo, som hadde stått bak Administrasjonsrådet, men som etter at Hitler 1. oktober 1940 hadde avviklet dette første tyske regjeringsprosjektet i Norge, forvandlet seg til et slags selvbestaltet innenriks regjeringsorgan på vegne av den lovlige regjeringen i London. "Kretsen" mente at de representerte sunn fornuft, at London-regjeringen måtte følge rådene deres og at den norske motstanden måtte styres slik at ikke tyske motaksjoner ødela samfunnets moralske motstandsevne. De hadde stor gjennomslagskraft i den isolerte London-regjeringen. Men hjemme var det mange som ikke tenkte slik.

Vi skal være disse opprørske pionerene evig takknemlige for at de ikke lot seg dupere. Utviklingen viste at det var dem som fikk rett til slutt. Deres aksjoner, ja selvfølgelig amatørmessige i begynnelsen, og tyskernes motreaksjoner, førte ikke til resignasjon, som "Kretsen" hadde advart om. Tvertimot. De førte til mer motstand. Og fra høsten 1944 ble den aksjonslinjen som de hadde blitt så hardt kritisert for i 1942 og 1943 linja for hele motstanden. I 1945 ville alle ha aktiv motstand.

Et tilbakeblikk

Motstanden startet i det små. Den kunne bestå av protestbrev til Quisling eller Terboven, boikott av nazistiske idrettsarrangementer og av protester mot nazifisering av kirke og skole. Den foregikk med alle mulige symbolske triks på gater, busser, tog og på arbeidsplasser. Noen var beskjedne som en binders i knapphullet på jakka eller en rød blomst på kongens bursdag. Det var en glidende overgang mellom slike forsiktige markeringer og mer aktive handlinger, som å ikke sette seg ved siden av en tysk soldat på bussen, eller enda mer ved å unndra seg tilvist arbeid på tyskeranlegg fra arbeidskontoret eller innkalling til Arbeidstjeneste. Enda et skritt videre var å stikke en syl gjennom en kabel på jobben, eller å slippe en pall ved lasting av varer til Tyskland. Holdningskampen la grunnlag for mer og mer aktive tiltak. Selv om det var et stort skritt å ta, så gikk utviklingen videre i retning sabotasje og militær kamp.

Motstanden vokste også i takt med den militære kampen på frontene ute, men den var ikke like sterk alle steder i landet. Her i områdene fra Drammen til Hønefoss, med Modum og Øvre og Nedre Eiker midt imellom, var den sterk. Sipo-agenten Henrik Brock Mo, som var ansatt hos Gestapo i Drammen sa i et avhør etter krigen at "Buskerud var etter tyskernes mening et av de mest urolige fylkene i landet."²

De historiske beretningene om krigen og motstandshistorien i Drammen-Eiker-distriktet i

---

²Landssviksak mot Kristen Gunneng, Riksarkivet.

bøker og avisartikler blander ofte sammen personer og grupper, som gjør det vanskelig å forstå hvem som spilte hvilke roller i hvilke grupper og når de gjorde sin innsats.³ Jeg skal forsøke å gi en skisse av hvilke grupper som var aktive i distriktet og hva som skilte dem.⁴ Jeg starter med den kanskje mest aktive, som mange er kjent med som "Osvald"-gruppa eller Sabotasjeorganisasjonen.⁵

Sabotasjeorganisasjonen "Osvald"

Opphavet til denne lokale "Osvald"-gruppa var en kameratgjeng som kjente hverandre fra det ungtkommunistiske miljøet og fra arbeideridretten før krigen. De var inspirert av drammenseren Alf Kristiansen og Reidar Kristoffersen og Bjarne Hansen fra Krokstadelva, som hadde kjempet mot fascistene under borgerkrigen i Spania. Det var blant de omlag hundre nordmennene som hadde overlevd og vendt hjem fra Spania, og mange av dem aktiviserte seg i motstanden etter 9. april 1940, selv om bare noen av dem ble sabotører.⁶

Sabotasjeorganisasjonen "Osvald" var opprinnelig startet som den norske seksjonen av en internasjonal sabotasjeorganisasjon mot Hitler, som ble bygget opp i havnebyene rundt Nordsjøen fra 1936. Initiativ kom fra sovjetiske hemmelige tjenester, men lederen var den tyske kommunisten, sjømannen og riksdagsmannen Ernst Wollweber, som hadde etablert sitt hovedkvarter i Oslo i 1936, der han bodde med sin norske kone.⁷ I løpet av 1938 var det dannet sabotasjegrupper i Oslo, Bergen og Narvik. Flere sabotasjeforsøk mot tyske skip ble forberedt, men vi kjenner bare til ett som ble vellykket utført, nemlig sprengningen av MS "Claus Böge" fra Filipstad-kaia i Oslo 19. mars 1938. Skipet skulle til Franco med våpen fra Hitler. Det endte i stedet på bunnen av Nordsjøen. Ingen av mannskapene ombord omkom, men skipperen valgte å gå ned med skipet.

Etter 9. april 1940 var det mange ungdommer fra Eiker-kommunene som dro opp på Ringerike for å melde seg frivillige og fikk sin ilddåp i Haugsbygda 14. april. Forfatteren Odd Myklebust nevner i *Eiker i krig* at et par hundre reiste, men det må være for mange. Faren til Bjørn Horgen fra Steinberg, Jakob Horgen, kjøpte opp en seks-sju på bilen sin. Det var sønnen Bjørn, Bjarne Hansen, Hans Hansen, Erling Øen, Wilhelm Marthinsen som var med. Dette var gutter som hadde vært sammen på Hvalsmoen i 1937/38. De hørte nesten alle til ungtkommunistlaget i Øvre Eiker, som var stifta av Arthur Borgersen. Olaf Krokli, Harry Myrvold og Harry Martinsen dro

---

³Ikke minst gjelder det Odd Myklebust *Eiker i krig*, utgitt av Eiker historielag 2004. Også historikeren Berit Nøklebye har i *Skutt blir den*, 1986, gitt mange opplysninger om personer og militære grupper, men uten at skillet mellom de ulike gruppene blir klarlagt. Her må også nevnes Finn Pettersens *Alltid huske, aldri glemme*, 2002, som må regnes som den beste framstillingen om det sivile motstandsarbeidet. Pettersen har et eget avsnitt om Eiker, men dekker mye av den kommunistiske aktiviteten i nedre Buskerud. Hans opplysninger om Sabotørenes Landsforbund, SLF, er imidlertid mer presise enn de om Osvald-gruppene. Endelig må nevnes lektor Audun Knappens bok *Motstandskamp og krigsseilas*, 1998, artikkelen "Skjønt det mørkt så ut" utg. av Skolesjefen i Drammen, Pedagogisk senter, 1984, og hans mange senere artikler i dagpressen om emner fra den lokale motstandskampen.

⁴Etterretningsvirksomheten er ikke behandlet her. Den militære etterretningsorganisasjonen XU, som for øvrig stort sett var ledet og ble drevet av sivilister, var aktive i Buskerud. Særlig var virksomheten i Drammen viktig. Emnet er imidlertid så omfattende at det har krav på en egen framstilling.

⁵Selv kalte sabotørene den bare Sabotasjeorganisasjonen, Saborg eller bare Sab, som vel er mer treffende. Navnet "Gruppe Oswald" ble først ble brukt av Gestapo, etter dekknavnet "Osvald Jensen" som ble brukt av den første lederen, sjømannen Martin Hjelmen. Høsten 1938 overtok Asbjørn Sunde både ledervet og dekknavnet. Han brukte det fram til 1942 da Gestapo avslørte hvem han var. Senere brukte han "Knut", "Vemund" og flere andre dekknavn. Hjelmen ble arrestert i Sverige i 1940, utlevert til Gestapo og henrettet i Tyskland i 1944.

⁶Vi kjenner noen navn på spaniafarere fra distriktet som ble aktive i motstandskampen: Aksel Hansen, Drammen, Bjarne Hansen, Mjøndalen, Harry Hansen, Drammen, Wilhelm Holst, Drammen, Aksel Kristiansen, Drammen, Alf Kristiansen, Drammen og Reidar Kristoffersen, Nedre Eiker. Navnene er hentet fra ei liste laget av professor Jon Olav Myklebust, Høgskulen i Volda, 1992. Myklebust har også oppgitt en Kvernberg fra Skotselv, som jeg ikke har andre opplysninger om.

⁷Gestapo fant fort ut at organisasjonen hadde grupper i flere byer, men brukte likevel betegnelsen i entall. Dette var grunnen til at også andre etter krigen fortsatte å bruke "Osvald-gruppa" istedenfor "Osvald-gruppene", eller "Osvald-organisasjonen" og slik har betegnelsen blitt vanlig.

også. Og Alf Kristiansen fra Fjellsbyen i Drammen og Reidar Kristoffersen fra Krokstadelva. De dro til Hvalsmoen direkte fra Oslo.

Etter ildlåpen i Haugsbygda fortsatte det med trefninger i Jevnaker og derfra nordover mot Gausdal. Reidar Kristoffersens bror fortalte at Reidar kom hjem gjennom skogen i gråt og forbannelse over alt som hadde gått skeis. Alle hadde hørt om hva som hadde foregått på Kongsberg 13. april, der 2000 norske soldater ble kommandert til å overgi seg til 200 tyskere, som hadde kommet kjørende som turister fra Oslo. Stabssjefen der major Jan Kielland, var en ledende nazist. Et par hundre av mannskapene hadde nektet å overgi seg. De deserterte og klarte å komme seg inn til Vinje for å sloss. Vinjesvingen ble ett av de få lyspunktene fra kampene i sør, som vi har sett i filmen "Secondløytnanten". De hadde tross alt sloss. Ellers var det mye forbannelse etter passiviteten og rotet som hadde foregått under mobiliseringen.

Allerede før Kristoffersen hadde dratt til Hvalsmoen hadde han vært med på en spektakulær aksjon i Oslo. På oppdrag fra Wollweber hadde han og andre fra gruppa i Oslo 10. april om morgenen kjørt rundt med Kristoffersens lastebil med megafon hvor de hadde ropt ut til forbigående at byen ville bli bombet klokka tolv. Resultatet ble "panikkdagen", da folk forlot byen i panikk. Formålet hadde vært å vanskeliggjøre det tyske vaktetjenesten rundt byen, slik at frivillige kunne komme seg ut og slutte seg til de norske styrkene på Ringerike, Hadeland og Nittedal. Det hadde slått til med fullkommenhet. Det var derfor han selv og Alf Kristiansen klarte å komme seg til Hønefoss. På denne måten kan man si at Eiker-historien ble linket sammen med den internasjonale på en dramatisk måte.

Vi vet ikke når den lokale sabotasjegruppa av "Osvald" ble dannet i Eiker og Drammen. Trolig skjedde det i slutten av 1940 eller begynnelsen av 1941, ved at Reidar Kristoffersen dro hjem fra Oslo og kontaktet Bjarne Hansen og Bjørn Horgen og andre av sine gamle kamerater. Det ser ut som at de dannet en felles gruppe for Drammen-Eiker, men det er ikke helt sikkert.⁸ Denne sabotasjegruppa kom til å bli den viktigste i distriktet. Den skjøt knopper til Øst-Modum og til Hønefoss ved hjelp av Erland Hovde, som ble en slags distriktsleder for Sabotasjeorganisasjonen i Buskerud. Han var fra Øst-Modum og hadde jobbet på Sundland jernbaneverksted i Drammen, der flere av sabotørene var ansatt, som for eksempel Normann Olsen fra Mjøndalen. Sabotører fra disse gruppene, særlig fra gruppene fra Øst-Modum og Eiker, ble av og til brukt om hverandre, ja noen, som Kristiansen, Kristoffersen og Reidar Øen var stadig på oppdrag så langt vekk som i Oslo.

I 1942 ble gruppa hardt rammet. Da ble Kristoffersen og Kristiansen og flere andre tatt. Fra dette tidspunktet var det Normann Olsen og Reidar Øen som ble de sentrale. Men flere nye ble med, blant andre Arthur Øen, Magne og Alf Svendsrud, og helt mot slutten Finn Brede Bråthen, Gunnar Skinstad, Kåre Pettersen og Einar Larsen. Hvor mange som var med i gruppa på ulike tidspunkt vet vi ikke. Men i slutfasen i 1944 var det trolig minst 8-10.

Den første aksjonen de gjennomførte var et tyveri av vintertøy fra Mjøndalen Forende Industrier en gang på sommeren 1942.⁹ Klærne skulle brukes av de som allerede på dette tidspunktet levde som illegalister og derfor ikke fikk rasjoneringskort. Den 18. august 1943 kom neste aksjon; sprenging av jernbanelinja mellom Hokksund og Vestfossen. Det var ledd i en større samordnet sabotasje mot jernbanelinjene inn mot Oslo som "Osvald" gjennomførte. Den 27. september gjennomførte gruppa tre aksjoner i løpet av samme natt: Nedbrenning av Loe bruk, Vikstrand Bruk og Øvre Eiker forsyningskontor.

Ryghkollen og strid om sabotasjen

---

⁸For enkelhets skyld behandler jeg det slik i denne artikkelen. Visse opplysninger kan imidlertid tyde på at det ble forsøkt å starte flere egne grupper, som på Steinberg og Mjøndalen.

⁹Det gjelder her som de fleste steder, at aksjonsoversikter ikke foreligger. Det er ganske store avvik mellom muntlige kilder og for eksempel *Meldungen aus Norwegen*. De aksjoner som nevnes i denne artikkelen er basert på ulike kilder. Men trolig var det flere aksjoner enn de som er nevnt her. Det er behov for en gjennomarbeidet aksjonsoversikt for hele distriktet.

Så, 7. oktober 1943, skjedde sabotasjen av den tyske militærtransporten ved Ryghkollen. Ryghkollen-aksjonen ble gjennomført med stor presisjon uten tap av norske liv, og var en av de aller viktigste anslagene mot jernbanen under hele krigen. Tre vogner med tyske militære ble sprengt ut av et vognsett på tilsammen 11 vogner og to lokomotiver. Aksjonen ble voldsomt angrepet av tyskerne. 63 ble arrestert etter lister som var satt opp på forhånd av NS-ledere og NS-lensmenn i distriktet. 21 av disse skulle være gisler. 5 av dem ble skutt som hevn. En av dem Alv Johnsen, direktøren på Gullaug, hadde selv levert dynamitten til aksjonen. En annen, Arthur Simensen var sentral i Milorg i området.

Bare fem dager senere, 12. oktober, sprengte gruppa en kraftmast ved Vestfossen. Det var ledd i en samordnet aksjon for å kutte strømmen til alle bedrifter i Oslo som produserte for tyskerne. Den 11. mars 1944 slo gruppa til mot Sundland jernbaneverksted, hvor de sprengte blant annet dreieskiva for lokomotiver. Den 17. april fulgte to aksjoner i Modum, som egentlig var iverksatt av Modum-gruppa med hjelp utenfra. Det dreide seg om ran av Modum Sparebank og sprengningen av Geithus jernbanebru. Den 10. august gjennomførte de et ran mot Eiker Sparebank. Aksjonen ble mislykket fordi bankkasserer Thomas Holm i den forvirringen som oppsto, angrep aksjonistene og ble skutt.¹⁰ Det var en bedrøvelig hending, som seinere ble beklaget av Gunnar Arnfelt Knudsen som ledet aksjonen og som løsnet skuddet.¹¹ Den siste aksjonen var et ran mot Telemark Sparebank i Holla, som ble utført av blant andre Reidar Øen og Norman Olsen fra Eiker. Selv om noen slike ran ble mislykket, så var de nødvendige fordi sabotasjeorganisasjonen hadde mange å forsørge. De fikk praktisk talt ikke penger fra Sverige, i motsetning til Milorg som fikk store beløp utenfra.

Den aller viktigste av disse aksjonene var selvfølgelig Ryghkollen-sabotasjen. Den ga signal til tyskerne om at de ikke kunne være trygge med sine jernbanetransporter. Men den fikk også stor betydning innad i motstandsbevegelsen, kanskje særlig fordi den viste at det var mulig å utføre svært kompliserte aksjoner. På den andre siden, førte tyskernes gisseltaking til motreaksjoner. Noen av de arresterte hadde nemlig roller i Milorg. Elleve Drammens-borgere, hvorav to med tilknytning til den sivile motstandsbevegelsen, undertegnet et opprop mot sabotasje. Også blant andre gode nordmenn som ikke ønsket denne typen motstand, var det reaksjoner. Men de illegale avisene forsvarte stort sett aksjonen. I tida etterpå satte "Kretsen" og Milorgs ledelse i gang en voldsom kritikk mot sabotørene. De krevde at sabotasjen måtte opphøre, hvis ikke alt av motstand skulle ende med resignasjon og oppgitthet over tyskernes harde motaksjoner.

Etter de store sovjetiske seirene ved Stalingrad og Kursk, var det lite som tydet på at "Kretsen" ville få rett. Tvert imot hardnet sabotasjen ytterligere til og påvirket i de følgende månedene også Milorgs jegere, som ikke forsto Milorgs passivitet. De ønsket å aktivisere seg.

Bruddet med Sunde fikk stor betydning for NKP, som var uten muligheter til sabotasje på egen hånd fordi de ikke hadde egne sabotasjegrupper. Sabotasjegruppene til Sunde fortsatte imidlertid som før. Det gjaldt også gruppa i Eiker/Drammen-distriktet.

Avvikling fra sommeren 1944

Men så, ved månedsskiftet mai/juni 1944 fikk Sabotasjeorganisasjonen via en kurer fra Stockholm ordre fra partisankommandoen i Moskva om å avvikle sin virksomhet i Sør-Norge. Det skjedde tre måneder etter at det hadde kommet til brudd mellom Sunde og NKPs leder Furubotn i mars 1944. Bruddet hadde kommet fordi Asbjørn Sunde var misfornøyd med Furubotns prioritering av

---

¹⁰Bent Ek har opplyst i epost til undertegnede at kasserer Thomas Holm bodde i Stasjonsgata i Hokksund. En av naboene var ingeniør Hans Horn, som var faren til Milorg-sjefen Ahlert Horn. Milorg-sjefen må altså ha kjent offeret for bankaksjonen fra han var liten.

¹¹Det er ikke korrekt som det står i *Eiker i krig* (s. 147) at det aldri er slått fast hvem som forsøkte denne aksjonen. Det ble gjort allerede i min doktoravhandling *Wollweberorganisasjonen i Norge* i 1995 og i boka *Nødvendig innsats* i 1997.

sabotasjevirkosomheten, som han mente var for lav. Ordren fra Moskva hang sammen med en avtale som ble inngått mellom de allierte maktene 16. juni 1944, som skulle regulere de juridiske forholdene i de områdene som de allierte ville komme til å okkupere fra tyskerne under befrielsen av landet. Avtalen gjorde Nord-Norge til sovjetisk okkupasjonsområde, mens Sør-Norge ble britisk. Det betydde at britene avvirket sine illegale aktiviteter i nord, mens sovjeterne avvirket sine i sør.

Først med ordren fra Moskva oppsto det en forandring som kom til å bli merkbare ut over sommeren og høsten 1944, da sabotasjevirkosomheten ble gradvis trappet ned. Sabotørene fikk ordre om enten å dra til Sverige, å gå inn i Milorg eller søke seg inn i andre grupper.

På denne tida var det ikke kontakt lenger mellom Sunde og Furubotn, og det tok tid før partiledelsen i NKP forsto hva som hadde skjedd. Etter bruddet i mars hadde de imidlertid bestemt seg for å lage egne sabotasjegrupper. De lyktes å rekruttere noen tidligere "Osvald"-folk, men måtte stort sett starte fra bunnen av med uerfarne folk. Slik oppsto også en ny, kommunistiske sabotasjegruppe i Eiker/Drammen-distriktet, som kom til å sette spor etter seg.

Før vi ser på aksjonene deres, må vi berøre noe av bakgrunnen til NKP. Partiet hadde i perioden med samarbeid med "Osvald" fått stor innflytelse på lokal sivil motstand mange steder i landet. Det hadde vært en lang vei fra slutten av 1930-tallet, da partiet hadde gått sterkt tilbake på det fleste områder. Unntaket var i fagbevegelsen, hvor partiet sto sterkt i flere av de store industristedene. Men tilbakegangen hadde fortsatt under vinterkrigen 1939-40, da partiet støttet Sovjetunionen mot Finland, og i de første dagene etter 9. april, da partiledelsen ikke støttet den militære motstanden, men anså krigen i Norge som en tysk/britisk konflikt.

NKPs strategi 1941-42

NKP ble likevel det første politiske partiet som ble oppløst av Reichskommissar Terboven. Det skjedde 16. august 1940. Før dette hadde partiet som de øvrige politiske partiene forsøkt å holde virksomheten gående i en slags halvveis legalitet sommeren 1940. Mens ungkommunister hadde deltatt i felttoget, hadde partiets sentrale ledelse latt trykke artikler i sine aviser om at dette var en krig mellom britene og tyskerne. Men da forbudet kom 16. august, gikk NKP under jorden. Dermed ble partiet den første sivile motstandsorganisasjon. To uker senere ble de andre partiene også forbudt. Men i motsetning til NKP så lot de seg oppløse.

Det hadde fra begynnelsen vært uenigheter i kommunistmiljøet om hvordan motstanden skulle være. Osvald-gruppas leder Asbjørn Sunde reorganiserte sine aksjonsgrupper etter kaoset under felttoget og de politiske samarbeidsprosjektene sommeren 1940. Det ser ikke ut til at verken Administrasjonsrådet, Riksråds-forhandlingene eller dannelsen av AT forvirret ham. Annerledes var det med ledelsen i NKP som i en periode hadde forhåpninger om å kunne fortsette en viss legal virksomhet. Slike illusjoner ble det altså brått slutt på 16. august 1940. Men partiet prioriterte utover i 1941 bare illegale aviser og annen sivil motstand. På det militære feltet valgte de å ligge lavt for ikke å bli revet opp av Gestapo. Dette varte helt til en ny ledelse med Peder Furubotn i spissen overtok i årsskiftet 1941/42. Det var tidlig kontakt mellom Furubotn og Sunde, men noen samarbeidsavtale med Sabotasjeorganisasjonen, som startet med sabotasje sommeren 1941, kom ikke i stand før høsten 1942.

Imellomtida hadde partiet satset på å danne en tverrpolitisk "Norsk Front" som skulle bestå av "Nasjonale komiteer" og militære kampgrupper som ble kalt "Nasjonalgarden". Det ble imidlertid som med de mange borgerlige militære gruppene på denne tida, ingen suksess. En avdeling av Nasjonalgarden ble riktignok forsøkt bygget i Eiker, hvor Ragnar Austad var særlig aktiv. Han hadde vært med i en av de tidlige borgerlige militære gruppene, men ville nå ha mer aktivitet og gjøre Nasjonalgarden til et redskap for det lokalt. Tyskerne kom hurtig på sporet og fra sommeren 1942 til januar 1943 ble disse forsøkene knust, først med arrestasjonene av Spania-kjemperne 8. september 1942 og deretter den store kommunistaksjonen 19. januar 1943. NKP måtte legge om strategien. Fra da av satset de på sabotasje i samarbeid med "Osvald".

I Drammen hadde de før tilbakeslaget tatt initiativ til et såkalt "Faglige utvalg" som ble en tverrpolitisk komité med utgangspunkt i rester av fagbevegelsen, kanskje ikke ulikt de påtenkte nasjonalkomiteene. Denne fikk tatt flere sivile initiativ i nedre deler av Buskerud, særlig med trykking og distribusjon av illegale avviser. En senere knoppskyting fra dette ble det sivile tverrpolitiske Hjemmefrontutvalget i Buskerud, HUBU, som ble dannet i 1944.

Samarbeidsavtalen mellom NKP og Osvald betydde at sabotasjen også ble partiets viktigste militære motstand, inspirert av den omfattende partisanstriden i de tysk-okkuperte områdene på kontinentet. I løpet av 1943 ble dette en suksess og den aktive motstanden fikk kraft og medgang. Selv om sabotørene fortsatt var få, endret motstandsviljen i befolkningen seg i takt med aksjonene.

Det ser ut til at NKP hadde dårlig forbindelse med Moskva under store deler av krigen, i motsetning til "Osvald", som var underlagt den sovjetiske partisankommandoen. Dette må være grunnen til at partiet ikke oppfattet at de var bundet av okkupasjonsavtalen som var inngått mellom Sovjet og de vestallierte 16. mai 1944, som førte til ordren om oppløsningen av Sabotasjeorganisasjonen.

Willy Paulsen og Sabotørenes landsforbund

Som erstatning for Sabotasjeorganisasjonen forsøkte NKP å sette i gang egne sabotasjegrupper fra sommeren og høsten 1944. Den mest kjente av disse var den såkalte "Pellegruppa" i Oslo-området. Men også i Buskerud, Vestfold og Telemark vet vi at det ble dannet slike NKP-dominerte sabotasjegrupper. En av dem var i Eiker-Drammen-distriktet, hvor Willy Paulsen fra Vestfossen og Martin Gunnar Knutsen fra Holla i Telemark spilte sentrale roller. Andre navn som vi kjenner var Tor Martinsen, Åge Hansen, Åge Olsen, Kåre Holm Meyer, Alf Olsen, Jens Hansen, Alf Karlberg, Reidar Johansen, Rolf Christian Johansen, Knut Berg Nilsen, Egil Andersen, Simon Stegelen, Arthur Arntsen, Åge Tolpinrud, Rolf Christian og Reidar Johansen og Ivar Martinius Eriksen. Eriksen hadde også vært med i den lokale "Osvald"-gruppa. Denne sabotasjegruppa kom i gang i mai 1944.

Fra 1. desember 1944 ble disse NKP-gruppene forsøkt slått sammen i "Sabotørenes Landsforbund", SLF. SLF var et storstilt prosjekt besluttet av Furubotn. SLF skulle være uavhengig av partiet. Nesten alle ble revet opp innen februar 1945. Det gjaldt også gruppa i Eiker-Drammen-distriktet. Gruppa hadde bestått av åtte-ti personer fra Eiker hvor av noen som Eriksen hadde vært med i "Osvald". De gjennomførte trolig omlag åtte aksjoner.

Den første aksjonen var rettet mot AT-kontoret i Blichs gate i Drammen og skjedde 22. mai 1944. I juli slo karene til mot skofabrikken "Normal". Formålet var å skaffe skotøy til "Osvald"-gruppens forlegning ved Bumla på Øst-Modum. Denne aksjonen viser at selv om det hadde blitt brudd mellom Sunde og Furubotn og selv om Sabotasjeorganisasjonen var under avvikling, så pågikk det fortsatt et visst samarbeid lokalt.

I august kom en aksjon mot ullvarefabrikken på Skoger. Formålet var å skaffe ulltøy for vinteren til AT-flyktninger som på dette tidspunktet var i ferd med å bli mange i skogområdene rundt Drammensvassdraget. 4. november var det nazibonden Hans Østerud på Vestfossen som fikk besøk. Han var kjent for sine kontakter med tyskerne og måtte bidra med penger og matvarer. 7. oktober ble knottfabrikken A. Helle AS i Mjøndalen brent ned. 10. oktober slo de til igjen, denne gang mot en varetransport fra "Pelsen". Formålet var det samme som aksjonen mot ullvarefabrikken, men her var det særlig skinnjakker. "Pelsen" produserte skinntøy for tyskerne. Litt senere på høsten var det lønningskontoret på jernbaneverkstedet på Sundland som fikk besøk og penger ble hentet til underhold av virksomheten.

Medlemmer av sabotasjegruppa hadde etablert en leir på Bråtavollen på Holleia, i nærheten av Snarum, for flyktninger fra AT og noen rømte russiske krigsfanger. De ble angitt av en NS-mann

som bodde i nærheten og det tyske ordenspolitiet slo til 21. oktober 1944.¹² En av russerne ble skutt i kampen som fulgte og fire andre ble pågrepet. Åge Tolpinrud, Rolf Kristian og Reidar Johansen ble skutt i februar 1945. Det ble også lederen av leiren, Borgar Aune Knutsen.¹³

Det som var igjen av sabotasjegruppa ble revet opp i de påfølgende dagene. Det viste seg at gruppa hadde blitt infiltrert og angitt av to tyske agenter, som hadde framstilt seg som desertører. 11. november ble tre fra gruppa arrestert i Drammen, inklusive lederen Martin Gunnar Knutsen. Andre fra gruppa forsøkte noen dager senere å sette dem fri fra Gestapo-hovedkvarteret i Bergstien 55 i Drammen. Det var drammenseren Tor Martinsen og tre Kongsberg-karer som forsøkte å gjennomføre en slik halsbrekkende aksjon.¹⁴ De tre fra Kongsberg hørte trolig til en undergruppe som man hadde forsøkt å etablere der. Aksjonen ble mislykket etter skyting, der Gestapo-agenten Erwin Doose ble såret.

De militære gruppene i Eiker

Milorgs store tid var det siste krigsåret. Men lenge før hadde lokale militære grupper oppstått rundt i landet. Allerede fra slutten av 1941 og 1942 dukket de første opp på initiativ fra enkeltpersoner som ofte hadde erfaringer fra felttoget og som ville gjøre noe. Typisk for disse gruppene var at de søkte etter nettverk som de kunne være del av, men som de ofte ikke fant. De var uvørne og ble som andre tidlige motstandsgrupper som regel hurtig rullet opp.

Offiserene hadde avlagt æresord til tyskerne om ikke å drive motstandsarbeid. Det skjedde ved avslutningen av felttoget og var en del av betingelsene fra tysk side for å slippe dem løs etter kortvarig krigsfangenskap etter de mange militære kapitulasjonene rundt i landet. Derfor var det ofte sivilister som tok initiativ til de første militære gruppene, mens offiserskorpset som kollektiv gikk inn som befal i det nystiftete AT, politiet og andre statlige stillinger, med bibehold av lønn og ansiennitet. Blant de tradisjonelt sterkt høyreorienterte offiserene hersket bitterhet mot britene som hadde mislyktes under felttoget og sterk misnøye med at regjeringen og kongehuset hadde forlatt landet. Omlag en femtedel av disse offiserene meldte seg inn i NS i løpet av 1940-41. De øvrige ble internert i såkalt ærefullt fangenskap med bibehold av lønn og ansiennitet i Tyskland i 1943.

Det fantes imidlertid unntak. Et militært råd ble dannet i Oslo i mai 1941, som tok kontakt med regjeringen i London. Regjeringen var til å begynne med skeptisk og anerkjente dem først i slutten av året som ledelse for en militærorganisasjon i Norge. Noen sammenslutning av de lokale gruppene kom ikke i stand så tidlig. I Eiker oppsto det faktisk tre slike militære grupper som forberedte seg på innsats. En av dem var ledet av Jens Jacobsen på Skotselv, en annen av Carl Bernhard Pettersen og en tredje av Torleiv Ruud på Vestfossen Cellulose. Utover å vente på alliert invasjon, var det uklart hva de ville gjøre. De forberedte seg og ventet.¹⁵

Fra slutten av 1942 og våren 1943 klarte det militære rådet i Oslo å samle trådene til de gruppene som ikke var revet opp i 1942 og starte med å bygge opp det Milorg som vi kjenner fra det siste krigsåret. Landet ble oppdelt i militærdistrikter, som mottok slipp, instruktører og telegrafister fra England. Milorgs sjef, advokat Jens Christian Hauge, utnevnte butikkeier Ahlert Horn i Drammen som distriktssjef for Nedre Buskerud, D-14.1. Horn etterlevde konsekvent Milorgs direktiver og interne statutter om forbud mot sabotasje og væpnede motstandsaksjoner. Milorg skulle bare gå til aksjon i forbindelse med en vestalliert invasjon i Norge, ellers ikke. Milorgs passive strategi forhindret ikke at man lokalt inviterte to kommunister, spaniakjemperen Harry Hansen og den senere nestlederen til Asbjørn Sunde, Gunnar Arnfelt Knudsen, til å instruere

---

¹²Det er det tyske *Meldungen aus Norwegen* som oppgir "NS-Mitglieder", MaN: Bd. 3, 1403

¹³Nils Drolsum: "Tragedien på Bråtavollen", *Årbok for Drammen og omegns turistforening*, 1975 og *Krigsinvaliden* 2/87.

¹⁴Intervju med Tor Martinsen

¹⁵Odd Myklebust har i *Krigen i Eiker* (2004) utgitt av Eiker historielag gitt en oversikt over disse militære gruppene og det senere Milorg i Eiker, hvor svært mange personer er navngitt.

milorgjegere i Skoger i 1943.

Denne avventende strategien, som gjaldt overalt hvor Milorg grodde fram, betydde en stor hemsko for utviklingen i retning av mer aktiv motstand. Den ble etterhvert også umulig å etterleve. Instruktøren Svein Blindheim, som lærte opp milorgmannskaper i Eiker i 1943, fortalte hvor frustrerte hans elever ble over å bli sittende i passivitet, mens det smalt rundt om i bygda som følge av "Osvalds" aksjoner. Det var høsten 1943.

Frustrasjonen økte i de påfølgende månedene i 1944. Det skyldtes at tyskerne ville tvangsutskrive ungdommer i vernepliktsalder, noe mange fryktet var til krigstjeneste på østfronten. At det egentlig ikke var tyskernes hensikt, kunne man ikke vite den gang. Vi vet nå at det tyskerne ville, var å tvangsmobilisere arbeidskraft som ledd i den totale krigsinnsatsen, som Goebbels satte i gang etter nederlaget i Stalingrad. I Norge fikk kampanjen navnet Arbeidsmobiliseringen. Innkallingen var muliggjort av ATs hullkortregistre fra høsten 1940 og lov om arbeidsinnsats fra 1943. Det var arbeidskontorene som hadde registrene. Skulle man få gjort noe med dette, så måtte man derfor ta arbeidskontorene. Det var ikke Horn villig til å sette sine karer i gang med.

Kampen mot AT vendepunkt for Milorg

Denne kampen mot AT ble startet med Sabotasjeorganisasjonens angrep på Arbeidskontoret i Oslo på Hitlers bursdag 20. april 1943 i samarbeid med Milorgs ledelse. Det lå lange diskusjoner bak samarbeidet. Men aksjonen vakte motstand i den sivile borgerlige motstandsledelsen "Kretsen", som ikke ville ha sabotasje og aktiv motstand overhodet og ikke ville ha noe samarbeid med kommunister. Tyskerne utsatte imidlertid den videre gjennomføringen av prosjektet et år. I mai 1944 startet tvangsutskrivning av årsklassene 1920-23 over hele landet. Mange, ikke minst blant mannskaper i Milorg, fryktet at det var til Østfronten. Hva skulle man gjøre?

Kommunistene ville ødelegge registrene og oppfordre ungdommene til ikke å melde seg. Etter mye uenighet, landet regjeringen og Milorg på det samme. Resultatet ble oppfordring til flukt til Sverige eller å gjemme seg bort i skog og fjell kombinert med sabotasje mot registrene i Arbeidskontorene. I de første månedene ble Milorgs AT-aksjoner utført av innsendte SOE-agenter fra Kompani Linge.¹⁶ Først senhøstes organiserte Horn en egen aksjonsgruppe i regi av Milorg. AT-kampen ble en suksesshistorie som gjorde at Milorg kom på offensiven. På Østlandet fulgte tusenvis parolen og ble til "gutta på skauen" sommeren 1944. I Eiker-Drammens-distriktet, hvor det fantes nok av skogområder å gjemme seg bort i, var det noen hundre som fulgte parolen, i alle fall før vinterkulda og snøen satte inn og gjorde den typen uteliv til en kjempestor utfordring for dem selv og for de som hjalp dem.

AT-aksjonene i 1944 ble på tross av alle vanskene, en suksess for Milorg, ja mer enn det; de ble et veritabelt gjennombrudd for organisasjonens tillit i befolkningen. Det samme gjaldt den sivile såkalte "Koordinasjonskomiteen", KK, som formidlet boikott-parolene på vegne av regjeringen. Det gjorde det mulig å utmanøvrere kommunistene. Gjennom denne kampen ble nemlig organet Hjemmefrontens Ledelse dannet i slutten av 1944, der kommunistene ikke fikk være med.

I motsetning til i Bergens-distriktet, der den lokale Milorg-ledelsen innledet samarbeid med den lokale "Osvald"/Saborg-gruppa og brukte den som sin aksjonsgruppe, satset D-14.1-sjefen Ahlert Horn allerede fra 1943 på å utmanøvrere "Osvalds" gruppe i Eiker-Drammen og den senere SLF og å svekke dem mest mulig. Han kalte dem konsekvent for "rabulister" og sørget for at andre nedover i organisasjonen fulgte opp denne stigmatiseringen. Andre i D-14.1. og i den sivile motstandsbevegelsen i Nedre Buskerud, som journalisten Bjarne Røgeberg, følte seg oppmuntret til

---

¹⁶Den britiske sabotasjeorganisasjonen Special Operations Executive (SOE), ble dannet i 1941 ved at tidligere sabotasje grupper fra før krigen, som Military Intelligence Research (MIR) og Military Intelligence Destruction (MID) ble slått sammen. SOE rekrutterte nordmenn og dansker til såkalte nasjonale seksjoner, som var underlagt Scandinavian Section. Den norske seksjonen hadde betegnelsen Norwegian Independent Company No. 1 (NORIC) og ble etter krigen kjent som Kompani Linge.

å gå ennå lengre og kalte dem "terrorister" på samme måte som tyskerne. Han angrep dem for å være uansvarlige amatører. Den som ble milorgleder i Eiker, Papyrus Papermill-direktøren Jonn Bjørnstad beskyldte dem for å "infiltrere" motstandsbevegelsen og brukte det som grunn til å bryte med den sivile hjemmefrontutvalget HUBU, slik også Ahlert Horn gjorde.

Ser vi dette litt på avstand, så er forskjellen til Bergen slående. Der hadde Milorg-lederne bedre kontakt med britenes sabotasjeorganisasjon SOE, som ønsket å aktivisere motstanden og trengte den kommunistiske innsatsen til aksjoner som Milorg ikke var i stand til eller ikke ønsket å gjennomføre på egen hånd. På Østlandet derimot, sto lokale milorgledere som Horn under streng kontroll av Milorgs leder Jens Christian Hauge og regjeringen i London. Men da AT-aksjonene tvang seg fram i 1944, var Horn uvillig til å la D-14.1 ta del. Han fikk til slutt pålegg om å la distriktet delta i AT-aksjonene i 1944 av Hauge, etter at Milorgs ledelse selv hadde latt seg presse med i kampanjen.

Unntaket: likvideringer

Det var imidlertid ett område der Milorgs ledelse ikke bare tillot aksjoner, men ga påbud om å gjennomføre dem. Det gjaldt likvidasjoner. I 1941 og 42 hadde Sabotasjeorganisasjonens leder Asbjørn Sunde blitt spurt av Milorg om å gjennomføre strengt nødvendige likvidasjoner som de selv ikke var i stand til å gjennomføre. Det gjaldt for eksempel Milorg-sjef Karl Schei på Årnes, som ba Sunde om hjelp til å likvidere en angiver der.¹⁷ Aksjonen ble utført av Reidar Kristoffersen og Alf Kristiansen. Tyskerne kom på sporet. Kristoffersen og Schei ble arrestert og dømt 27. august 1942 sammen med Bjarne Hansen, Alf Johan Gunnerud, Bjørn Horgen, en annen Osvald-sabotør Carl Johan Jacobsen, to andre fra Oslo og Oddvar Lykke Juritsen. Kristoffersen, Hansen og Kristoffersen ble skutt på Trandum 7. og 8. september. De andre endte i fangenskap og av disse døde Bjørn Horgen kort tid etter at han var hentet hjem fra fangenskapet etter krigsslutt. Alf Kristiansen ble tatt etter sprengningen av Statspolitiets hovedkvarter i Oslo 21. august 1942 og skutt 7. september.

Det ble satt opp lister i London over angivere som skulle tas. I hvert enkelt tilfelle var det juristen Jens Christian Hauge som godkjente. For ikke å gjøre seg avhengig av Sundes folk, hadde Hauge bestemt at slike aksjoner skulle utføres av innsendte SOE-agenter. Til Eiker/Drammens-distriktet kom i tur og orden Torbjørn Gulbrandsen, Tor Stenersen, Svein Blindheim, William Houlder, Edvard Tallaksen og Martin Olsen. De skulle først og fremst instruere Milorg-jegere i våpenbruk og bruk av sprengnings- og sambandsmidler.

På senhøsten 1942 hadde folk fra Milorg-miljøet allerede likvidert en tysk desertør ved Eikeren. Den neste likvidasjonen var av lensmann Yngvar Løvdok i Drammen og den tredje av lensmann Arthur Horgen i Hokksund. Horgen hadde mye på samvittigheten. Han hadde utarbeidet liste over Spania-kjempere og kommunister for tyskerne i 1942. Fem av navna finner vi igjen på arrestasjonslista til Statspolitiet som ble brukt under gisselskytingen etter Ryghkollen-aksjonen.

Horgen kom for alvor i søkelyset fordi han dumpet bort i Horns første og egentlig eneste forsøk på å lage en sabotasjeaksjon mot AT i april 1944. Tanken var å sende noen studenter som var AT-flyktninger i en leir på Holtefjell, til Holmestrand for å sprengre Arbeidskontoret der. De hadde små forutsetninger for dette. De la veien om Hokksund. I Brugata i Hokksund ble de 2. mai tilfeldigvis påtruffet av lensmann Arthur Horgen. Det endte med en katastrofe. Lederen av gruppa, bilmekaniker Finn Reidar Andersen fra Drammen, ble skutt på stedet av den mistenksomme lensmannen. Flere ble tatt på Holtefjell etterpå. Den påfølgende likvidasjonen av Horgen 20. juni,

---

¹⁷På denne tida var Milorg ennå svakt. I Oslo-området var det fra høsten 1941 blitt opprettet et nettverk på vestkanten som kalte seg 2A. De hadde et eget flyktningeapparat som kalte seg 2A/X og en politigruppe som kalte seg 2A/P, under ledelse av senere politiinspektør Asbjørn Bryhn. 2A innledet samarbeid med Sunde og betraktet Osvald-gruppa i Oslo som sin aksjonsgruppe. 2A gikk i oppløsning etter opprullingene i 1942 og nøkkelpersonene flyktet til Sverige.

som var besluttet av Horn og Hauge, resulterte i at ni av disse ble henrettet 3. juli. Det var altså en nesten dobbelt så omfattende represalie som etter Ryghkollen-aksjonen.

I samarbeid med Milorg på Kongsberg utførte Milorg-gruppa i Eiker flere sprengninger av jernbanelinja mellom Hokksund og Kongsberg i tida rundt 15. mars 1945. Det var ledd i en samordnet alliert aksjon for å forsinke den tyske Lapplands-armeen som Den røde hær hadde kastet ut av Finnmark, i å overføre sine tropper til kontinentet. Nå mot slutten av krigen hadde endelig Milorg fått en etterlenget tillatelse til å sette i gang med sabotasje. Dermed hadde også denne delen av motstandsbevegelsen slått inn på den aktive motstandslinja. Kritikken fra milorghold mot "uansvarlige", "amatørmessige" og "terroristiske" kommunister ble begravet i stillhet.

Likvidasjonene fortsatte helt til krigsslutt. Den siste foregikk 18. april 1945. Det var en antatt norsk angiver som hadde vist tyskerne noen hytter i skogene mot Kongsberg.¹⁸ I virkeligheten kan disse likvidasjonene, med tilhørende gisseldrap etterpå, betraktes like mye som "terror" som aksjonene til Osvald-gruppene og SLF. I såfall var det Milorg og deres oppdragsgivere som sto bak langt de fleste og dermed toppet statistikken. Det er vel og merke hvis man velger å bruke "terror" om slike krigshandlinger, noe som er tvilsomt.

Uenigheter som splittet

Jeg har her bare behandlet sabotasjevirksomheten i Eiker-Drammen-distriktet. Det fantes jo også en sivil motstand, som startet med illegale aviser som den lille *Fridom* og flere liknende små og kortvarige aviser, før den fortsatte med de større og mer varige. De fleste ble rullet opp hurtig, og nye kom til. Slik var det også i andre deler av fylket og i andre fylker. Men det sivile motstandsarbeidet gikk langt videre. Det dreide seg om å knytte kontakter, formidle paroler, samle inn penger til trengende og bygge opp et flyktning-, hjelpe- og varslingsapparat. Kommunistene hadde der en stor fordel, fordi de tradisjonelt hadde hatt et mer prøvet og sammentømret apparat.¹⁹

Som allerede nevnt, så fantes det også en sivil organisasjon i Drammen med basis i den illegale fagbevegelsen, som kalte seg "Det faglige utvalg", som ble stiftet i september 1941. Det var tverrpolitisk. Utvalget klarte etterhvert å bygge opp et trykke- og distribusjonsapparat som holdt krigen ut og betjente et stort presseapparat som besto av *Alt for Norge*, *Ja vi elsker*, *Folkets Røst*, *Radionytt*, *Londonnytt*, *Fri Fagbevegelse*, *Fritt Norge* og *Friheten*. Apparatet betjente også illegale aviser fra andre distrikter og andre grupper, som sto fjernt fra kommunistene. De tok mål av seg til å dekke hele fylket og knyttet kontakter nordover til Hønefoss og til dalene nord i fylket.

En person som spilte en særlig rolle her var drammenseren Finn Pettersen, som fikk Kongens fortjenstmedalje for innsatsen i 2004. Som vi også har vært inne på, så ble det i Nedre Buskerud organisert et sivilt hjemmefrontorgan som kalte seg "Hjemmefrontutvalget i Buskerud", HUBU. Sammen med et liknende hjemmefrontutvalg i Nord-Hordaland var det det eneste i Norge der kommunister, arbeiderpartifolk og borgerlige samarbeidet. HUBU ble ledet av drammenseren Peter Høeg med Rolf Hansen som organisatorisk ansvarlig. Disse to tverrpolitiske hjemmefrontutvalgene var også det nærmeste vi kom til det mektige danske frihetsrådet, der alle motstandsgrupper var representert. Frihetsrådet var nok også modellen. Det er for øvrig et motstandshistorisk paradoks hvorfor det aldri lyktes å få til noen liknende samlende enhet i Norge, mens det ble så vellykket i Danmark.

Etter krigen

Det ble altså aldri enhet i sabotasjen og det øvrige motstandsarbeidet i Eiker-Drammen, slik det ble i Bergen, som vi har vært inne på. Etter krigen, og særlig i forbindelse med utgivelsen av Audun

¹⁸Bonde Sverre Hals på Vestfossen ble likvidert av Milorg.

¹⁹Einar Gunleiksrud: *Sivile motstandsorganisasjoner i drammensdistriktet under okkupasjonen*, hovedoppgave i historie, UiO 1973.

Knappens bok *Motstandskamp og krigsseilas* i 1998, har det kommet til dels voldsomme og nedvurderende angrep på det de omtaler som den kommunistiske motstanden og den aktive motstandslinjen, særlig i forbindelse med Ryghkollen-aksjonen, HUBU og det de omtaler som den kommunistiske "infiltrasjonen" i motstandsbevegelsen.²⁰

Den kalde krigen sementerte denne konflikten og bitterheten hos de som ble angrepet på tross av at de hadde satt inn sine liv. Det var en tid da det foregikk omfattende ulovlig politisk overvåking, ikke minst mot de kommunistene som hadde utmerket seg som aktive i motstandskampen og i særdeleshet mot sabotørene. Vi vet i dag at en rekke personer med tilknytning til det tidligere Milorg ble rekruttert til denne virksomheten i etterkrigstida. Trolig gjaldt det også i Drammen-Eiker-området.

Dekorasjoner

En foreløpig siste utløper av denne konflikten, som pågikk i avisene i mange år, ble striden om dekorasjonene i 2013 og 2014. Noen ord om det til slutt. Forsvaret bestemte i 2009 seg for å dele ut krigstidas høyeste utmerkelse "Krigskorset med sverd" på nytt i forbindelse med utenlandsoppdrag, året etter også "St. Olavsmedaljen" og "Krigsmedaljen". Samtidig ble frigjøringsdagen 8. mai omgjort til en årlig veterandag for utdelingen.

En følge av beslutningene var et høyst berettiget spørsmål: Hvor rimelig er det at krigstidas dekorasjoner ble tatt opp igjen for soldater på utenlandsoppdrag, uten å gjøre noe med den uretten som ble begått mot sabotørene og andre som ikke ble dekorert for innsatsen under Andre verdenskrig?

Daværende forsvarsminister Anne-Grete Strøm-Erichsen ville gjøre noe, men før det kom så langt ble det regjeringsskifte. Med støtte fra Hjemmefrontmuseet besluttet Forsvaret at ingenting skulle gjøres med krigstidas dekorasjoner. De kommunistiske sabotørene fikk som kjent, med få unntak, ingen militære dekorasjoner, ikke heller deltakermedaljen, med mindre de også hadde vært innom Milorg.

Der står vi nå med en frigjøringsdag som er forandret til en dekorasjonsdag for veteraner på utenlandsoppdrag. Det problematiske er at meningene om utenlandsoppdragene i Balkan, Afghanistan, Libya og Syria er ytterst delte. Selv om de fleste støtter norske soldater når de nå engang er ute og skammer seg over den dårlige behandlingen de har fått her hjemme etterpå, så er det ikke til å komme fra at det er stor uenighet i befolkningen om de operasjonene regjeringen har kommandert dem ut til. Trolig er det langt større enighet om frigjøringen og motstandskampen 1940-45. Regjeringens beslutning har altså splittet befolkningen på denne dagen. Det hadde vært mye klokere å innstifte en egen veterandag, slik land som Frankrike, USA, Kanada, Storbritannia og de fleste andre allierte land har gjort. Da kunne man rendyrke innholdet i en slik dag på en bedre måte for dem det dreier seg om og for deres pårørende. Man vil da slippe å oppleve at frihetskampen 1940-45 blir tatt til inntekt for vekslende regjeringers utenrikspolitikk i dag. Denne dagen 8. mai bør reserveres for seieren i kampen mot naziokkupasjonen 1940-45.

Helt til slutt: Under krigen var det ulike syn på hvordan man skulle kjempe mot nazi-okkupantene. Ingen kan underslå disse uenighetene. Men alle bør godta at det var forskjellige oppfatninger og at alle gjorde så godt de kunne. Det er en strid som ligger bak og som det ikke gir noen mening i å føre videre i vår tid. Alle bør være takknemlige for innsatsen, enten den var slik eller slik. Uansett hvilken gruppe som motstandskjemperne hørte til, så har de sin del av fortjenesten for at det ikke henger hakekors utenfor bygningene i Eiker og andre steder, og alle som gjorde en innsats bør få takk, enten de befant seg i Sabotasjeorganisasjonen "Osvald", i Sabotørenes Landsforbund eller i Milorg.

---

²⁰Særlig Bjarne Røgeberg var aktiv, som i *DT-BB* 21.7.99 og 12.8.99 og Odd Myklebust 9.6.99 og 6.8.99, der han beskylder kommunistene for "kriminalitet" osv.